

Når overgrep skjer i menigheten; hva bygger og hva river ned?

Menighetsutvikling i lys av overgrep.

Ved Turid Skorpe Lannem

Det hadde vært fint om jeg kunne kommet her nå og sagt at vi har jobbet masse faglig på bakgrunn av SO-tematikk – jeg kaller det bare SO-tematikk, så skjønner vi at det er et svært og komplekst felt – og kunne gitt dere innputt på det. Det kan jeg ikke gjøre, men jeg kan være med på å gi noen innspill som jeg vet at Tormod vil kunne utvikle litt mer videre. Først vil jeg bare si at i fjor hørte jeg Marie Fortune på MF på diakonikonferansen Sann-Sunn-Sårbar og da kom en kollega til meg etterpå og sa: «Oi, jeg har aldri tenkt på at SO-tematikk handler om menighetsutvikling.» Og det tenkte jeg var en kjempeviktig oppdagelse. For Marie Fortune snakket om sunne relasjoner i menigheten. Spesielt med henblikk på pastor og medlem. Og hun sa at en sunn kirke er der hvor ledere vokser. Videre så sa hun at ledere i et menighetsfellesskap ikke bare bør bestå av «wounded healers», jamfør det Henri Nouwen snakker om, men at den i så fall bør bestå av «healing wounded healers.» Fortune løftet også fram betydningen av at menigheter har en «justice making agenda» hvor det finnes klare retningslinjer, en åpen samtale, at man oppmuntrer folk til å stå fram med sine erfaringer og hvor man holder krenkere ansvarlige, og hindre at overgrep skal skje igjen. Dette aspektet ligger på en måte som et bakteppe i forhold til det jeg skal snakke om.

Det finnes så mange stemmer i kirkelandskapet som gir oss bilder av hva kirken er, hva menighetsliv er og hva en menighet er. Og når vi snakker om fornyelse og menighetsutvikling er det nok av impulser og trender å hente inspirasjon fra, eventuelt bli litt frustrert av. Impulser som kommer både fra protestantisk og pentekostal kristendom. Og alle bringer de sine fortellinger og teologiske innsikter med tanke på hva som er viktige sider ved å være kirke. Hva er da problemet? Jo innenfor menighetsutviklingsfeltet så har vi en tendens til å være opptatt av suksesshistoriene. «Best practice» er «in» og jeg har inntrykk av at «bad practice» fortellingene har man på en måte tenkt at det lærer vi ikke så mye av. Så nå er det suksesshistoriene, det som inspirerer oss, det som fornyer oss og som kan gjøre at vi på en måte får «guts» og «drive» som vi løfter frem. Og det er mye bra i det. Men hva er en menighet?

Jeg har hentet frem et bilde av noen som viser frem kirkemodellen sin, og jeg synes det var litt artig som metafor. For hva er en menighet når vi titter nedi? Eller når vi bygger den? SO-tematikk aktualiserer ikke bare spørsmål knyttet til kirkens ledere, men også spørsmål som er knyttet til selve menighetsforståelsen. Hva betyr det å være kirke? Og hva betyr det å være menighet? Disse spørsmålene aktualiseres når denne tematikken dukker opp i menigheten på ulikt vis. Noe Tormod vil gå mer inn på. I ekklesiologien, i teologiens tale om kirke, så møter vi ord om kirken som «samfunnet av de hellige». Om et fellesskap som konstitueres gjennom Ordet og sakramentene. Kirken er «koinonia»: «Der hvor to eller tre er samlet i mitt navn, er jeg midt iblant dem», sier Jesus. Og fra Bibelen løftes fram bilder som «Kristi kropp» og «vintreet». Og vi hører om de første kristne som delte alt og om de det ble sagt: «Se, hvor de elsker hverandre». Kirken er en empirisk virkelighet, men den er også noe som rommer mer

enn det. Den er et tegn på Guds rike, et tegn som dessverre også historisk har fått karakter av mot-tegn når kirken har legitimert segregering og undertrykkelse, sånn som de gjorde i Sør-Afrika. Men kanskje vi av og til fungerer som mot-tegn i mindre skala også? Innenfor menighetsutviklingsfeltet finnes det et sterkt fokus på menigheten og på menighetsfellesskapet som det stedet Gud virker og det fellesskapet Gud virker gjennom. Og her finner vi beskrivelser av hva som kjennetegner og hva som bør kjennetegne menigheter, hva angår visse kvaliteter og visse praksiser. For å gripe til Harald Hegstads definisjon av menighetsutvikling, så er det «et målrettet arbeid for å sette menigheten bedre i stand til å være det den er kalt til å være og å gjøre det den er kalt til å gjøre». Og vi skal jobbe målrettet. Men spørsmålet reiser seg: Hva er vår forståelse av hva kallet er? Hva er kirkens og menighetens oppdrag? Det kan være avhengig av ulikt teologisk ståsted og av ulike perspektiver vi inntar. Hvor er ståstedet vi ser det fra? Hvilke spørsmål har perspektivet å si for hva vi løfter opp i menighetsfellesskapet og hvordan vi forstår menighetsfellesskapet? Hvordan opplever vi det å være med i en menighet? De teologiske begrepene, de praktisk-teologiske eksemplene: Hvilke forestillinger gir de oss? Og hvilken fortolkningsramme har de? Hva gjør det med forventningene våre til hvordan dette fellesskapet skal fungere, når vi stadig blir presentert for idealene? Idealene for menighetsliv. Hvordan praktiseres menighetslivet *faktisk*? Det aktualiseres særlig når vi tar opp SO-tematikk. Og det er viktig å løfte det frem. Spørsmålet blir altså: Hva når disse ikke samsvarer? I menighetsutviklingsprosjektet vi har på MF, så har vi så langt snakket om fem dimensjoner ved det å være menighet. Vi sier at en menighet i bevegelse, at den er kjennetegnet av å være gudvendt, utadvendt, inkluderende, involverende og dynamisk. Hvilke forventninger det gir til oss selv og andre når vi snakker så, det forsøker vi å nyansere ved også å ta opp det ubehagelige ved dette. At vi ofte kan være selvopptatte heller enn gudvendte, at vi kan være introverte heller enn utadvendte, at vi er ekskluderende heller enn inkluderende, at vi ikke slipper folk til, heller enn å involvere, at vi er tradisjonister heller enn å søke det dynamiske. Spørsmålet for i dag har vært: Hva bygger opp og hva river ned? Og innenfor menighetsutviklingsfeltet, er fokuset på det som bygger opp. Det har blitt lite problematisert hva det er som river ned. Og i så fall, hvis det har blitt problematisert eller tematisert, så har det vært en tendens til å bli beskrive det i åndelige termer. Det vanskelige har blitt forklart som en likegyldighet til å tematisere hva en menighet sitt kall og oppdrag er. Jeg vil hevde at vi trenger å snakke om hvordan vi kan praktisere det å være menighet på en troverdig måte. Ved å invitere oss her har Elisabeth (Torp) gjort det slik at den bevegelsen går tilbake til oss, noe som gjør at vi er nødt for å se hva det har å si hvordan snakker vi om hva en menighet er. Hvilke tema er det som aktualiseres? Hvis vi ser på et fellesskap ut fra hvordan vi faktisk opplever og forholder oss til det, så kan det være en innfallsvinkel som bringer oss til en, gjerne en teologisk, samtale om hva fellesskap er. Svenske Anders Lundberg er teolog og religionssosiolog, og han har undersøkt fellesskap i en frikirkesammenheng og det som ville vært en AUF-sammenheng hvis det var i Norge. Norge har en folkekirke og det er naturlig å tenke seg at med så mange dømte medlemmer som til sammen utgjør nesten 80 % av Norges befolkning, finnes det mange ulike relasjoner til kirken og til menighetsfellesskapene rundt omkring og det gjelder helt sikkert i frikirkelig sammenheng og organisasjonsliv òg. Hva slags kvaliteter har relasjoner i en menighet? Her er det interessant å hente inn Anders

Lundberg sitt materiale. Fellesskapsformen han finner i AUF-lokallaget kaller han «ledig gemenskap». Her er individet i fokus. Det er et estetisk fellesskap med vekt på estetiske kvaliteter. Det kjennetegnes av en affeksjon, av en nærhet og en umiddelbarhet. Og det handler litt om å skille seg ut i mengden. Det gir også en moralsk impuls i forhold til hvordan man fortolker livet sitt. Denne form for fellesskap genererer det som han har valgt å betegne som «*frändskap*» og det er et konstruert begrep fra hans side.

I frikirkelig sammenheng blant ungdommene han hadde intervjuet der, finner han det han kaller «stabil fellesskap». Og da er gruppen i fokus. Dette har mer vekt på etikk, det er et etisk fundert fellesskap. Det er en organisasjon hvor det langsiktige og regelbundne kommer klarere frem. Her er det tillit som er viktig og man snakker om å formidle til hverandre og til samfunnet rundt. Denne form for fellesskap genererer tillit. Mon tro om vi ikke har ulik måte å komme til fellesskapene til og at det er viktig å være klar over det. Lundberg sier at: «Trots att människor uppvisar uppenbara olikheter och trots att de i andra situationer förmodligen aldrig skulle ha blivit nära vänner upplever de ändå en tillhörighet med varandra som är starkt positivt laddad». Og når Tormod sier at han finner at menighetsfellesskapet betyr mye for den som er krenket, uavhengig av hvilken relasjon, hvilken nærhetsgrad eller avstandsgrad de har hatt i forkant, så er det et lite apropos til oss. At menighetsfellesskapet har en betydning. Det har kanskje ulik betydning for folk, men det har en betydning.

Når det gjelder menighetsutvikling, så er spørsmålet: Hva bygger opp og hva river ned? Og det er viktig å snakke om SO-tematikk i tilknytning til menighetsutvikling. Fordi man kan forstå menighetsutvikling på litt ulike måter. Menighetsutvikling handler om å ha et helhetsperspektiv på det som skjer i en menighet, i så fall kan det hjelpe oss til å løfte frem SO-tematikk som noe som ikke bare hører til diakoniens område eller diakonen, men som noe alle i en menighet trenger bevissthet og kunnskap om. Hvordan kan vi legge til rette for at kirkens fellesskap skal virke forebyggende med tanke på overgrep? Hvis menighetsutvikling hovedsakelig handler om 1) lederutvikling, kan vi legge fokuset på ledere og lederutvikling i forhold til hva overgrep er. Vi kan legge vekt på kunnskap og modning, på ledelseskompetanse hos lederne. Bevissthet om egen rolle og ansvar. Og i forhold til selv ikke å utvikle grenseoverskridende adferd og bidra forebyggende, slik at heller ikke andre i menighetslivet gjør det. Forkynnelse kommer også inn her, som et viktig element. Videre kan vi forstå menighetsutvikling som en 2) refleksiv prosess, altså som en samtaleprosess. Og da må vi være klar på hvilke verdier som gjør seg gjeldende hos oss. Hvilke type fellesskap ønsker vi å være? Hva innebærer det at vi skal være en bekjennende, tjenende, misjonerende og åpen folkekirke, for å gripe til Den norske kirkes visjon, når vi snakker om dette på bakgrunn av SO-tematikk? Menighetsutvikling er dessuten ofte forstått som en 3) åndelig prosess. Da tenker jeg at vi må rette fokuset mot klokskap. Og vi må ha visdom til å se «the messiness of the process». At en åndelig prosess ikke er noen rettlinjet prosess. At ulike eksistensielle spørsmål blir aktualisert alt etter livshistorie. Og klokskap og visdom i møte med åndelig blyghet og sjenertethet. Og kanskje ekstra på vakt i forhold til det som Eva Lundgren nevnte nå før pausen. Menighetsutvikling kan også sees som 4) gudstjenesteutvikling. Jeg vet for eksempel at Ressurssenteret har jobbet med ulike former for gudstjenester. Kanskje menigheter kunne la seg inspirere av det og integrere ulike aspekter i gudstjenestearbeidet, på bakgrunn av den erfaringen som Ressurssenteret har. Til slutt blir

menighetsutvikling gjerne forstått som 5) program. De kommer jo ofte som ferdige programkonsepter. Og da ligger det vanligvis strategier og en teologi i bunn. Tenker vi litt enklere om det – i forhold til strukturnivå og strateginivå – så hjelper det oss å ha fokus på *handlingsplaner*. I dag har vi sett at akkurat dette med handlingsplaner i forbindelse med seksuelle overgrep, er rimelig godt ivaretatt. Nå handler det om på hvilken måte få gjennomslag nedover i systemene, i menighetslivet lokalt.

Jeg vil avslutte med et sitat ifra Jone Salomonsen i forbindelse med kronikken «Jeg elsker deg» som blant annet tar opp hvordan Gelius har tolket Batseba- og Esterfortellingene. Og der skriver Jone som er teologiprofessor på TF, til slutt: «Teologi er oppøvelse i praksis, en kroppsliggjort situert praksis av lesning, tolkning, observasjon, deltagelse og lytting, med et foreløpig resultat som rytmisk legges frem midt i sirkelen, midt i akademia, midt i forsamlingen, igjen og igjen og igjen, og der det spørres: Hva slags menneske er det mulig å bli hvis dette er gyldig, hvis dette er sant om Gud? Hva slags Gud har jeg møtt hvis dette er sant om mennesket?»